

ЗАГАЛЬНОСОЦІАЛЬНЕ ЗАПОБІГАННЯ ПРОЯВАМ ТЕРОРИЗМУ

GENERAL SOCIAL PREVENTION OF TERRORISM

Горун О.Ю., провідний науковий співробітник

Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України

У статті досліджуються наявні теоретичні проблеми запобігання тероризму загальносоціальними засобами та пропонуються регулюючі дії уповноважених владних та інших інститутів громадянського суспільства в цій сфері.

За результатами проведеного аналізу констатується, що до напрямів досягнення мети загальнодержавної антитерористичної політики можна зарахувати регулюючі дії уповноважених владних та інших інститутів громадянського суспільства:

– *політичні та управлінські* (усунення прогалів в законодавстві; розробка державних та регіональних програм, які передбачають стратегію і тактику соціально-економічного розвитку країни (регіону) з урахуванням наявності і гостроти в державі або конкретному регіоні соціально-економічних, політичних, міжконфесійних, міжетнічних проблем, сепаратистських настроїв тощо);

– *економічні і соціальні* (розробка механізмів реалізації затверджених економічних програм; фінансування спеціальних програм боротьби зі злочинністю; підвищення життєвого рівня населення; організація і контроль за реалізацією заходів з унеможливлення фінансування тероризму);

– *психологічні, комунікаційні та виховні проекти* (широкомасштабна робота з виховання громадян; активізація роботи із «соціалізацією» та підвищення їх культурного рівня; розробка і реалізація ефективної стратегії запобігання поширенню ідеології тероризму; виправлення моральної деформації екстремістської свідомості за допомогою індивідуально-виховної роботи (психолого-педагогічні та правообмежувальні заходи), широке використання конструктивних можливостей ЗМІ для формування моральної свідомості громадян на основі позитивного образу соціально адекватного члена суспільства та нової національно-державної ідеології патріотичного виховання).

Ключові слова: запобігання тероризму, рання профілактика, терористична ідеологія, ідеологія насильства, міжгрупові суперечності, експлуатація ксенофобії.

The article analyzes the existing theoretical problems of preventing terrorism by social means in general and proposes regulatory actions of authorized government and other civil society institutions in this area.

According to the results of the analysis, it is stated that the following regulatory actions of the authorized government and other institutions of civil society can be attributed to the directions of achieving the goal of the national anti-terrorist policy:

– *political and managerial* (eliminating gaps in legislation; development of state and regional programs that provide for the strategy and tactics of socio-economic development of the country (region), taking into account the presence and severity of socio-economic, political, interfaith, interethnic issues, separatist sentiments, etc.);

– *economic and social* (development of mechanisms for implementation of approved economic programs; financing of special programs to combat crime; raising the living standards of the population; organization and control over the implementation of measures to prevent the financing of terrorism);

– *psychological, communication and educational projects* (large-scale work on educating citizens; intensification of work on "socialization" and raising their cultural level; development and implementation of an effective strategy to prevent the spread of the ideology of terrorism; correction of moral deformation of extremist consciousness through individual-educational work (psychological-pedagogical and restrictive measures), wide use of constructive possibilities of mass media for moral consciousness formation of citizens based on positive image of socially adequate member of society and new national-state ideology of patriotic education).

Key words: prevention of terrorism, early prevention, terrorist ideology, ideology of violence, intergroup contradictions, exploitation of xenophobia.

Постановка проблеми. Запобігання тероризму – це окремий специфічний вид соціального контролю та соціальної профілактики антигромадської поведінки, функціональний зміст і мета якого полягає в перешкоджанні дії детермінантів тероризму та його злочинних проявів, передусім їх причин і умов, а також через відвернення та силове припинення терористичних акцій.

Запобігання тероризму є різновидом запобігання злочинності загалом, воно підкорено загальним закономірностям останнього та разом із тим має видові змістовні особливості, пов'язані головним чином із причинами, що зумовлюють вчинення терористичних акцій та злочинів терористичної спрямованості.

У процесі організації протидії тероризму в сучасних умовах варто також враховувати і ту обставину, що терористична загроза внаслідок розростання масштабів і ступеня суспільної небезпеки, розширення географії, підвищення уразливої дії засобів вчинення акцій тероризму, інтернаціоналізації суб'єктів терористичної діяльності, прозорості українських кордонів та низки інших причин вийшла за рамки окремих держав і перетворилася на проблему міжнародного характеру, що актуалізує питання дослідження проблеми загальносоціального запобігання проявам тероризму.

Мета статті – дослідити наявні теоретичні проблеми запобігання тероризму загальносоціальними засобами та виробити пропозиції щодо регулюючих дій уповнова-

жених владних та інших інститутів громадянського суспільства в цій сфері.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Основи кримінологічного запобігання злочинам розглядали такі вчені, як Г.А. Аванесов, Ю.М. Антонян, О.М. Бандурка, Л.Д. Гаухман, В.О. Глушков, В.В. Голіна, О.М. Гумін, Л.М. Давиденко, І.М. Даньшин, О.М. Джужа, А.І. Долгова, А.Е. Жалінський, А.П. Закалюк, О.Г. Кальман, І.І. Карпець, О.М. Костенко, Н.Ф. Кузнєцова, О.М. Литвак, О.М. Литвинов, П.П. Михайленко, С.Г. Міщенко, В.П. Філонов, О.М. Яковлев та ін.

Своєю чергою запобігання злочинам терористичної спрямованості присвячені праці В.Ф. Антипенка, В.О. Глушкова, С.О. Допілки, В.П. Ємельянова, Ю.А. Іванова, І.І. Карпеця, Б.Д. Леонова, В.А. Ліпкана, Є.Г. Ляхова, Л.А. Моджорян, Д.Й. Никифорчука, В.Я. Настюка, І.М. Рижова, М.М. Руденка, О.Г. Семенюка, С.А. Трофімова, Н.А. Зелінської та ін. Попри безсумнівну значущість напрацювань із цієї проблематики, можна констатувати, що останніми роками кардинально змінилися тенденції і структура терористичної злочинності, чинники, що впливають на неї, форми й методи протидії, а також нормативно-правова база, що регламентує діяльність правоохоронних органів у цьому напрямі. Проте наукові пошуки ще не охопили наявні теоретичні проблеми запобігання тероризму загальносоціальними засобами, тому це питання потребує подальшого розроблення.

Виклад основного матеріалу. Загальносоціальне запобігання злочинності – це комплекс перспективних соціально-економічних і культурно-виховних заходів, спрямованих на подальший розвиток та вдосконалення суспільних відносин і усунення або нейтралізацію причин та умов злочинності [1, с. 95].

Варто погодитися з думкою, що запобігання тероризму – це певний намір, політична позиція, точка зору на найбільш важливе в системі подолання і мінімізації терористичних злочинів [2, с. 6]. У цьому сенсі можна вести мову про теорію запобігання тероризму, яка визначає напрями відповідної політики і збагачує практику. У цьому випадку вбачається тісний зв'язок концепції запобігання тероризму із стратегією і тактикою цього запобігання. Ця концепція становить значний творчий внесок у теорію і практику запобігання тероризму, оскільки є орієнтованою на максимальний позитивний результат і ефективність цієї діяльності.

Загальнодержавна система антитерористичних заходів має відповідати наявній системі забезпечення державної безпеки України загалом та бути орієнтованою на практичну координацію всіх видів діяльності державних і громадських інститутів із метою відвернення, виявлення й усунення явних і потенційних внутрішніх і зовнішніх терористичних загроз. Для цього вона потребує наукової обґрунтованості, спрямованості на досягнення керованого процесу запобігання тероризму та зниження росту злочинів терористичного характеру.

Можна виділити три рівні державної системи антитерористичних заходів: *міжнародний, загальнодержавний та внутрішній*.

Міжнародний рівень формується з урахуванням загальнодержавних норм і принципів міжнародного права, передбачає напрями, форми та механізми взаємодії держав та її компетентних органів у запобіганні загальним терористичним загрозам.

Міжнародна система протидії проявам тероризму будується на таких загальнодержавних принципах і нормах міжнародного права:

- осуд актів, методів і практики тероризму (преамбула до Декларації ООН «Про заходи щодо ліквідації міжнародного тероризму»);
- видача осіб, підозрюваних у причетності до терористичної діяльності (преамбула до Європейської конвенції «Про припинення тероризму»);
- правове співробітництво між державами у сфері боротьби з тероризмом (стаття 8 Європейської конвенції «Про припинення тероризму»);
- забезпечення затримання і судового переслідування осіб, причетних до терористичної діяльності (пункт 5 Декларації ООН «Про заходи щодо ліквідації міжнародного тероризму»).

Загальнодержавному рівню антитерористичних заходів притаманне закріплення концепції запобігання тероризму як загальнодержавної задачі, визначення ролі та місця в її виконанні різних ланок державного апарату, в тому числі правоохоронних органів.

Відомчі системи роблять наголос на специфічних для відповідних органів запобігання тероризму задачах, повноваженнях, антитерористичних заходах, силах та засобах, що використовуються.

Вирішення зазначених завдань можна розглядати як певні цілі на шляху загального результату – запобігання тероризму. Але досягнення визначеної мети потребує застосування різних засобів або, як їх зазвичай називають, заходів *політичного, соціального, економічного, правового* характеру. Питання про співвідношення цілей (завдань) і засобів є складним як у політичному, організаційному, так і в моральному планах.

У *політичній площині* виникає питання щодо адекватності цілей і засобів запобігання тероризму окресленій

меті, чи не призведе їх застосування до зворотного результату: поглиблення соціальної кризи, затягування або загострення міжнародного, конфесійного, релігійного або іншого соціального конфлікту. З огляду на це актуалізується необхідність оцінки дій влади та кримінологічних наслідків рішень, що приймаються особами, уповноваженими виконувати владні функції.

В *організаційному* плані необхідно вирішити, чи можна практично здійснити ті або інші заходи, чи вистачить для цього часу, наявних сил та засобів, які будуть витрати. Оптимальне функціонування системи протидії проявам тероризму передбачає її ефективність у сполученні з максимальною економічністю, відсутністю зайвого.

Очевидно, що вироблення і реалізація ефективної стратегії запобігання тероризму вимагає не тільки обґрунтованого прогнозу розвитку криміногенної ситуації, але й урахування реальної перспективи організаційно-правового і ресурсного забезпечення суб'єктів протидії тероризму.

Дуже важливим є *моральний аспект* співвідношення цілей та засобів, завдань і методів їх розв'язання. З одного боку, суспільство, яке бажає жити за демократичними законами, має гуманізувати свою кримінально-правову політику, адже захист і забезпечення прав людини стосуються не лише добropорядних громадян, але й порушників закону. У демократичному суспільстві неприпустимими є арешти лише за підозрою, застосування заходів фізичного або психічного тиску з метою примушення особи до визнання вини, застосування незаконних методів збору доказів. З іншого боку, терористичні акції набувають настільки небезпечного характеру, що кримінальна інституція не здатна боротися з ними традиційними засобами.

Останнім часом активно дискутується питання щодо впровадження так званих позасудових (непроцесуальних) способів запобігання тероризму. Так, на думку російського вченого С.Ф. Мілюкова, «з урахуванням прогресуючої апатії слідчих та судових органів, зв'язаних „ло руках і ногах” новим, досить недосконалим кримінально-процесуальним законодавством, це найбільш ефективний шлях боротьби з багатьма особливо небезпечними злочинними терористичного характеру (захопленням заручників, озброєним заколотом, а також найманими вбивцями). Йдеться, перш за все, про ліквідацію озброєних злочинних угруповань під час завчасно спланованих операцій (у тому числі військових) або (та) вибіркового знищення лідерів і найбільш активних виконавців терористичних акцій» [3, с. 12].

Розвиваючи цю думку, С.Ф. Мілюков та Д.А. Корецький зазначають, що «непроцесуальний примус не слід зводити лише до фізичного знищення злочинців, що є крайньою мірою. Йдеться про зумовлену крайньою необхідністю руйнацію інфраструктури організованої злочинності – різного роду споруд, у тому числі житлових і виробничих приміщень, механізмів, доріг, мостів, ліній електропередач, знищення посівів, лісонасаджень, які супроводжуються вилученням із власності або володіння земельних, водних і лісових територій, виселенням проживаючих там осіб із забороною подальшої їх там появи» [4, с. 113].

Подібні підходи активно пропагуються й американськими науковцями. А. Дершовіц, професор юриспруденції Юридичної школи Гарвардського університету, пропонує відмовитися від дотримання чинного законодавства, норм морального та гуманістичного характеру. Серед найбільш дієвих методів запобігання тероризму називає контроль над засобами масової інформації, моніторинг всіх каналів комунікації, оголошення поза законом «висловлювань на захист насилля», обмеження пересувань, колективне покарання, «точечні удари», упереджувальні удари, масові відповідні удари, секретні військові суди, тортури підозрюваних із метою отримання необхідної інформації для попередження терористичного акту [5, с. 99–118].

При цьому головною причиною існування тероризму цей автор вважає те, що терористи завжди отримують певну користь від своєї тактики. На конкретних прикладах він намагається довести, що світова спільнота сприяє розростанню тероризму до глобальних масштабів, заохочуючи його, створюючи нові стимули для терактів і відмовляючись уживати заходи щодо його викоринення.

Практичним втіленням таких ідей є сучасна антитерористична політика Ізраїлю відносно палестинських бойовиків, коли за так званим принципом «несиметричного» реагування знищуються не ті структури, які здійснюють збройні напади та вибухи, а відомі уряду офіційні представники палестинської адміністрації та її силових структур, вину яких ніхто навіть і не намагається довести. Така тактика протидії тероризму активно застосовувалася й США на Близькому Сході. Вона спиралася на секретне рішення Президента Б. Клінтона щодо можливості фізичного знищення найбільш небезпечних терористів без суду та слідства [6, с. 584]. Певним різновидом цієї стратегії запобігання тероризму можна вважати «фільтраційні» табори в Гуантанамо (Куба), де впродовж кількох років американцями утримувалося біля 550 осіб, підозрюваних у належності до «Аль-Каїди» і «Талібану», до яких застосовуються тортури, жорстке і принизливе ставлення.

Зазначені погляди на заходи запобігання тероризму фактично закликають повернутися до системи покарань, яка була нормою в 30–40 роках минулого сторіччя на території Німеччини, справедливо засудженою історією і визнаною злочином проти людства. Такі «нетрадиційні» способи запобігання тероризму зазнали справедливої критики з боку світової спільноти та науковців.

Ми поділяємо позицію А.Н. Попова, який заявив, що «таку пропозицію не можна розцінювати інакше як повну відмову від усіх правових принципів і настанов, від дотримання умов пропорційності необхідної оборони. Іншими словами, вона означає можливість розстрілу без суду та слідства. Реалізація цієї пропозиції призведе до наслідків, більш трагічних, ніж наслідки діяльності трійок тридцятих років» [7, с. 63–64].

Макіавеллівський принцип «мета виправдовує засоби» не тільки аморальний, але й непрактичний. Адже, як справедливо зазначають вітчизняні автори системного дослідження «Боротьба з тероризмом», «однією з цілей при вчиненні терористичних актів є бажання терористів змусити державу застосувати до них найжорстокіші засоби покарання, що за певних обставин може призвести до порушень прав людини» [8, с. 210].

Переслідування й застосування правоохоронними органами репресивних методів призводить до радикалізації опозиційних рухів. Водночас відсутність ненасильницьких каналів для виразу свого невдоволення і проведення альтернативної політики може призвести до того, що окремі групи почнуть вдаватися до насильницьких заходів і тероризму. Приклади минулого вказують на те, що в країнах, де застосовувалася надмірна сила та невідповідність репресивних заходів у рамках зусиль із протидії тероризму, ідеологія терористів укріплювалася підтримкою широких прошарків населення. Така стратегія, як правило, провокує насильство, підриває легітимність контртерористичних заходів.

Ми повністю поділяємо думку І.М. Рижова, який вважає, що «перспективними є такі стратегії боротьби з тероризмом, в основі яких відсутні ознаки фізичного насильства, а основна увага приділяється розумному компромісу, що враховує інтереси конфліктуючих сторін. Дотримання їх дає змогу суспільству чи соціальній системі визначити оптимальний алгоритм соціального управління, згідно з яким тероризм неможливий як на сучасному етапі, так і в майбутньому» [9, с. 147].

Розглядаючи стратегію загальнодержавної політики у сфері протидії тероризму, не можна оминати і такий важ-

ливий її напрям, як етнокультурна політика, яку напряму пов'язують із питаннями стабільності поліетнічного та полікультурного суспільства. Етнокультурна політика сучасних держав не лише є віддзеркаленням вже сформованих у товаристві етнічних ідентичностей, але й активно ці ідентичності конструює.

Вивчення відповідного досвіду західних країн може допомогти нам у вибудовуванні такої етнокультурної політики, що не лише відповідатиме реаліям постіндустріального світу, вимогам міжнародних стандартів і специфіці України, а й унеможливить провокування конфліктів у цій сфері та, як наслідок, втягнення населення в етнокультурну ворожнечу із застосуванням терористичних методів.

Кінець минулого століття був позначений у розвинених країнах Заходу принциповою зміною парадигми врегулювання процесів міжетнічної, міжкультурної взаємодії, коли асиміляційні стратегії почали поступово витіснятися ідеологіями культурного плюралізму, мультикультуралізму, головним компонентом яких стали вимоги толерантності до інших культур, етнокультурним ідентичностям.

Крім того, їхніми найважливішими принципами виступають, як правило, такі:

- збереження етнічних відмінностей (визнання значущості збереження етнокультурної самобутності народів);
- забезпечення рівного правового статусу для всіх етнічних груп;
- пропорційний розподіл владних ресурсів між етнічними і культурними групами;
- рівноправний доступ до робочих місць, освіти і так далі представників етнічної більшості і меншості;
- визнання прав етнічних груп на використання рідної мови;
- забезпечення територіальної або інституційної автономії етнічних груп (у вигляді виділення окремих національно-територіальних утворень або національно-культурних автономій);
- етнічні групи мають право вето в процесі ухвалення рішень, які, на їхню думку, загрожують вищим цінностям.

Інтереси представників різних етнічних груп в Україні, самосвідомість яких була значною мірою актуалізована в 90-і роки, не зрідка вельми складно переплітаються і перехреснюються. Настільки складно, що реалізація етнокультурних прав одних народів може одночасно вести до певного утиску прав інших, яскравим прикладом чого є складнощі, що виникли з 1989 р. у процесі масового повернення кримських татар до Криму.

Як відомо, досвід затвердження політики етнокультурного плюралізму в різних країнах істотно відрізняється. Так, в одних випадках держава прагне до нейтралізації етнічності в питаннях політики, відмовляючись від етнічно забарвленої державної ідеології (Канада, США). При цьому етнічна, релігійна ідентифікації, як і сімейне життя, визнаються приватною сферою. В інших випадках етнічна група й її культура проголошуються домінуючою соціальною цінністю (Австралія 80-х рр.). Причому держава бере на себе «відповідальність за виживання всіх груп меншин, збереження їхньої етнічності і культурної своєрідності».

Україна не може бути зарахована до категорії держав, де проблеми етнічних і релігійних меншин залишаються поза увагою її політики. Усі групи визнаються державою, їхні права на збереження культури і цілісності гарантуються Конституцією. Державою ухвалені закони, які забезпечують умови для відтворення культури, гарантують захист прав громадян, що належать до етнічних, мовних і релігійних меншин, а також ратифіковані і дотримуються міжнародні конвенції в цій сфері. Отже, вітчизняна стратегія у цій сфері виявляє риси другого типу політики етнокультурного плюралізму – етноцентричної моделі.

Така модель, на нашу думку, має бути поступово замінена на громадянську, визначальними рисами якої

є «рівнодоступність та рівність». Для цього необхідно добитися реальної дії законів, спрямованих проти етнічної дискримінації і етнічного екстремізму, протидіяти інституціоналізації й актуалізації етнічності на політичному рівні, адже інституціоналізація і зайве заповлітзовування етнічності може сприяти формуванню розбіжностей і протиріч у сфері міжетнічних стосунків, створювати умови для розвитку ксенофобії і етнічної дискримінації в суспільстві.

Треба йти шляхом поступової відміни монополії держави на виділення пріоритетних напрямів фінансування культури, в тому числі етнічних мов і культур, замінивши методи фінансової допомоги прибічникам тієї чи іншої владної політичної сили, виділенням коштів на основі головування, вирішень тимчасових експертних комітетів, державних комісій, що включають, окрім державних чиновників, діячів культури, лідерів громадських організацій і рухів, забезпечення відвертості, підзвітності суспільству органів державної влади в частині бюджетних витрат на культуру.

Має бути створена гнучка система конкурсів та грантів коштом державного та регіональних бюджетів, спрямованих на всебічну підтримку творчих починань та ініціатив громадян у галузі збереження та розвитку мов і культур всіх меншин, що проживають на території країни.

Потребує розробки система виховання етнокультурної толерантності, яка охоплює всі інститути державної влади, громадські та політичні утворення, релігійні конфесії, засоби масової інформації, взаємної пошани окремих громадян і їх груп один до одного, взаємної згоди і врахування інтересів один одного, забезпечення на державному рівні системи контролю над будь-якими проявами нетерпимості до мов, традицій, релігій та культур України.

Досвід низки розвинених західних країн свідчить не лише про можливість, але і про необхідність поступового переходу в нашій країні від системи державного управління і фінансування сфери етнокультурного розвитку до її гнучкого поєднання з активізацією і підтримкою етнокультурних ініціатив самих громадян, із тенденцією збільшення ролі громадських етнокультурних організацій і до повної самоврядності громадян у цій сфері у віддаленій перспективі.

Одним із головних завдань етнокультурного напрямку в юридичній науці вважаємо необхідність проведення етнокультурних експертиз законопроектів і владних розпоряджень. З огляду на те, що головним завданням законодавця (з позиції правотворчої техніки) є знаходження оптимальної рівноваги між справедливістю і ефективністю (корисністю) закону, між бажаним правом народу і необхідним правом із точки зору законодавця, найбільш важливим тут є облік всіх наявних зв'язків і стосунків, які зачіпає цей нормативний акт. Тому потрібен аналіз етнокультурного контексту закону, під яким розуміється сукупність цінностей і норм культури етнічної, релігійної або іншої культурної групи, а також бажане право такої групи, що впливає на процес з'ясування сенсу норм закону і процес його реалізації.

Практично всі нормативні акти, прийняті за останнє десятиліття в Україні, спрямовані на ускладнення вчинення терористичних акцій, підвищення захищеності об'єктів можливих терористичних атак, організацію адекватної протидії. Натомість у систему протидії проявам тероризму не включені заходи щодо встановлення й усунення причин, що породжують тероризм, ліквідації його соціальної бази. Треба зазначити, що практична реалізація державних заходів об'єктивно має призвести й до усунення причин розглянутого явища. Але виконанню цього завдання надається другорядне значення, тоді як система протидії повинна мати комплексний характер і включати в число своїх завдань і попереджувальну діяльність. Якщо не усунути причини, що породжують тероризм, не ліквідувати його соціальну базу, то будь-яка, навіть найдосконаліша система захисту буде рано чи пізно поборена, оскільки нелегальна система, якій вона протистоїть, постійно самовдосконалюється.

Найбільш перспективним напрямом сучасної державної політики запобігання тероризму, як видається, є його соціальне запобігання, яке, незалежно від складності керованих суспільних відносин має ґрунтуватися на заздалегідь усвідомлених і визначених цілях суспільної життєдіяльності і передбачати реальні та законні способи їх досягнення.

Отже, загальносоціальне запобігання тероризму – це система державних заходів правового, інституціонального й функціонального характеру зі створення антитерористичної нормативної бази й державних структур її застосування, а також встановлення й усунення причин терористичних проявів. А механізм протидії являє собою сукупність організаційних і правозастосовних заходів, націлених на прогностування, попередження й нейтралізацію соціально-політичних факторів, що зумовлюють тероризм.

У суспільній реальності така діяльність, на нашу думку, має виявлятися через колективно організовані (передусім на засадах субординації і ролі спеціалізації) взаємовідносини, зокрема у формі підтвердженої владою та юридичними повноваженнями діяльності органів державної влади, а також функціонування політичних партій, громадських організацій, різноманітних об'єднань та інших інститутів громадського суспільства, спрямованих на своєчасне виявлення та розв'язання суспільно-політичних конфліктів шляхом пошуку можливих компромісів щодо врегулювання спірних питань.

До напрямів досягнення мети загальнодержавної анти-терористичної політики можна зарахувати такі регулюючі дії уповноважених владних та інших інститутів громадянського суспільства:

- **політичні та управлінські** (усунення прогалин у законодавстві; розробка державних та регіональних програм, які передбачають стратегію і тактику соціально-економічного розвитку країни (регіону) з урахуванням наявності і гостроти в державі або конкретному регіоні соціально-економічних, політичних, міжконфесійних, міжетнічних проблем, сепаратистських настроїв, що можуть стати підґрунтям для їх розв'язання шляхом терористичного насильства; координація роботи різних структур і установ, спрямованих на виконання цих завдань; безпосередня участь у розв'язанні територіальних, етнічних, релігійних та інших конфліктів; визначення напрямів співробітництва та міри участі України в міжнародних анти-терористичних структурах);

- **економічні і соціальні** (розробка механізмів реалізації затверджених економічних програм; фінансування спеціальних програм боротьби зі злочинністю; підвищення життєвого рівня населення; організація і контроль за реалізацією заходів з унеможливлення фінансування тероризму);

- **психологічні, комунікаційні та виховні проекти** (широкомасштабна робота з виховання громадян; активізація роботи із «соціалізації» та підвищення їх культурного рівня; розробка і реалізація ефективної стратегії запобігання поширенню ідеології тероризму; виправлення моральної деформації екстремістської свідомості за допомогою індивідуально-виховної роботи (психолого-педагогічні та правообмежувальні заходи), широке використання конструктивних можливостей ЗМІ для формування моральної свідомості громадян на основі позитивного образу соціально адекватного члена суспільства та нової національно-державної ідеології патріотичного виховання).

Висновки. Причини й умови, які в сукупності генерують злочинну поведінку, мають бути центром зосередження ранньо-профілактичних заходів, спрямованих на своєчасне виявлення та розв'язання суспільно-політичних конфліктів шляхом пошуку можливих компромісів щодо врегулювання спірних питань. Цей комплекс соціально-політичних заходів має містити регулюючі дії політичного, управлінського, економічного, соціального, психологічного, комунікаційного та виховного характеру.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінологія: Загальна та Особлива частини : підруч. для студентів юрид. спец. вищ. навч. закладів / Даньшин І.М., Голіна В.В., Кальман О.Г., Лисодєд О.В.; за ред. проф. І.М. Даньшина. Харків : Право, 2003. 352 с.
2. Солодовников С.А. Терроризм и организованная преступность : монографія. Москва : ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2007. 173 с.
3. Мілюков С.Ф. Место наказания в системе мер государственного принуждения. *Проблемы борьбы с экономической преступностью и наркобизнесом при переходе к рынку*. Санкт-Петербург, 1994. С. 11–15.
4. Корецкий Д.А., Милюков С.Ф. Внесудебная репрессия, как законный способ борьбы с преступностью. *Уголовное право*. 2004. № 1. С. 112–114.
5. Дершовиц А. Почему терроризм действует / пер. с англ. А.И. Година. Москва : «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 2005. 256 с.
6. Современные проблемы и стратегия борьбы с преступностью. Антонян Ю.М. и др. / науч. ред. В.Н. Бурлаков, Б.В. Волженкин. Санкт-Петербург : Издательский Дом С.-Петерб. гос. ун-та, издательство юридического факультета С.-Петерб. гос. ун-та, 2005. 592 с.
7. Попов А.Н. Преступление, совершенное при превышении пределов необходимой обороны (ч. 1 ст. 108, ч. 1 ст. 114 УК РФ). Санкт-Петербург, 2001. 157 с.
8. Ліпкан В.А., Никифорчук Д.Й., Руденко М.М. Боротьба з тероризмом. Київ : Знання України, 2002. 254 с.
9. Рижов І.М. Щодо проблеми позиціонування стратегій боротьби з тероризмом. *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 10. С. 144–147.